

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN 'YAPRAK DÖKÜMÜ' ROMANINDA MUHAFAZAKÂRLIK VE MODERNİZM ÇATIŞMASI

*Cihan ÖZDEMİR**

Özet

Siyasi, ekonomik ve askerî alanlarda Batılı devletlerle sık sık karşı karşıya gelen ve 17. yüzyıldan itibaren gerileme sürecine giren Osmanlı Devleti yöneticilerinin, aydınlarının ve halkının zihniyet dünyasında ve yaşayış tarzlarında görülen Avrupalı etkilerin izleri, zaman içinde koyuluğu artarak gittikçe belirgin hâle gelir. Bu izlerin tasvir edildiği alanlardan birisi de edebiyattır. Tanzimat'tan itibaren, edebiyatçılarımız, modern hayat tarzı ve değerleriyle alakalı duruş ve görüşlerini yansıttıkları eserler vermiştir. Bu temayül, Cumhuriyet Döneminde de görülür. Bunlardan birisi de "Yaprak Dökümü" romanının yazarı Reşat Nuri'dir. "Yaprak Dökümü"nde Reşat Nuri Güntekin, Tanzimat'tan itibaren romancılarımızın sıkça kullandıkları yanlış Batılılaşma temasını ele almıştır. Yazar, bu romanında Batılılaşmanın yanlış biçimde algılanması ve yaşanması olgusunu, Ali Rıza Bey ailesi ve bu ailenin sosyal çevresinde göstermeyi denemiş ve bu çabası, kendisine Yaprak Dökümü adlı sosyal içerikli romanını sağlamıştır. Merkezinde Ali Rıza Bey ailesi bulunan romanda, yazar, Cumhuriyet devrinin ilk yıllarındaki sosyal ve ekonomik kaos ortamında, toplumun, geleneksel değerleri terk ederek maddeci -paraya dayalı- bir dünya görüşünü esas alan yeni bir hayat tarzını, ahlak anlayışını benimsemesi konusu üzerinde durur. Olay örgüsünün sonunda, romanın trajik kahramanı Ali Rıza Bey, "yeni düzene" teslim olur. Romanda, kahramanın ve çevresindeki ailesinin yaşadığı deneyim, Cumhuriyet döneminde orta sınıf ailelerin karşı karşıya kaldığı geleneksel ve modern hayat tarzlarının çatışmasını ve çoğunlukla 'yeni'nin galip gelişini temsil eder.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Modernizm, Batılılaşma, Karakter, Tip.

THE CLASH OF CONSERVATISM AND MODERNISM IN THE NOVEL "FALL OF THE LEAVES" BY REŞAT NURİ GÜNTEKİN

Abstract

The traces of the European influences seen in the mentality world and the way of living of the Ottoman Empire rulers, intellectuals and people, who frequently confronted the Western states in the political, economic and military fields and entered into a decline from the 17th century onwards, will become increasingly clear over time. One of the areas in which these traces are depicted is literature. Since the Tanzimat period, our writers have produced works in which they reflect their stance and views related to modern lifestyle and values. This tendency is also seen in the Republican Period. One of them is Reşat Nuri, the author of the novel "Yaprak Dökümü". In Leaf Dump, Reşat Nuri Güntekin has dealt with the theme of false Westernization which is often used by our novelists since the Tanzimat period. In this novel, the author tried to show the phenomenon of the misperception and experience of Westernization in the Ali Rıza Bey family and the social environment of his family. This effort provided the author with a social content novel called Yaprak Dökümü. In this novel with the Ali Rıza Bey family at its center, the author focuses on the adoption of a new lifestyle and moral understanding based on a materialist-money-based worldview by abandoning traditional values in an environment of

* Doç. Dr., Bakü Yunus Emre Enstitüsü, el-mek: cihan.ozdemir@yee.org.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7186-3300>

social and economic chaos in the early years of the Republican era. At the end of the plot, the tragic hero of the novel, Ali Rıza Bey, surrenders to the “new order. In the novel, the experience of Ali Rıza Bey and the family around him represents the clash of traditional and modern lifestyles faced by middle-class families during the Republican era, and often represents the victorious arrival of the “new”.

Key Words: Conservatism, Modernism, Westernisation, Character, Type.

Giriş

Batılılar tarafından 15. ve 16. yüzyıllarda yeni ticaret yollarının bulunması amacıyla başlatılan coğrafi keşifler, sömürgeleştirilen topraklardan Kıta Avrupası'na doğru sermaye akışını sağlamış; 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'daki Sanayi Devrimi sürecinde, yeni buluşların üretimi arttırması, ürünlerin dağıtım alanlarının genişlemesi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin modern endüstriyi doğurması gibi gelişmeler ise Avrupa'daki sermaye birikiminin daha da artmasına yol açmıştır. Bu sürece paralel biçimde sosyolojik bir değişim de yaşanmıştır: 16. ve 17. yüzyıllarda ortaya çıkan Rönesans ve Reform hareketleri edebiyat, sanat ve düşünce dünyasını temelinden sarsmaya başlamış ve modernizmin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Şüphesiz, hayatın pek çok alanında ortaya çıkan bu değişimler, bir süre sonra Avrupa'nın sınırlarında bulunan ülkelerden başlayarak diğerlerini de etkisi altına almıştır. Bu etkiye maruz kalan devletlerden birisi de Osmanlı Devleti'dir. Siyasî, ekonomik ve askerî alanlarda Batılı devletlerle sık sık karşı karşıya gelen ve 17. yüzyıldan itibaren gerileme sürecine giren Osmanlı Devleti yöneticilerinin, aydınlarının ve halkının zihniyet dünyasında ve yaşayış tarzlarında görülen Avrupaî etkilerin izleri, zaman içinde koyuluğu artarak gittikçe belirgin hâle gelecektir. Bu izlerin tasvir edildiği alanlardan birisi de edebiyattır. Tanzimat'tan itibaren, edebiyatçılarımız, modern hayat tarzı ve değerleriyle alakalı duruş ve görüşlerini yansıttıkları eserler vermiştir. Bu temayül, Cumhuriyet Döneminde de görülür. Bunlardan birisi de “Yaprak Dökümü” romanının yazarı, Reşat Nuri'dir.

Geleceğin Yitirilişine Bir Ağıt: "Yaprak Dökümü"

İlk basımı 1930'da yapılan Yaprak Dökümü'nde¹ Reşat Nuri Güntekin, Tanzimat'tan itibaren romancılarımızın sıkça kullandıkları “yanlış Batılılaşma” temasını ele almıştır. (Kudret, 1987: 340)

Batılılaşmanın yanlış biçimde yaşanması olgusunu, Ali Rıza Bey ailesi ve buna bağlı sosyal çevrede gösterme denemesi, Reşat Nuri'ye Yaprak Dökümü adlı sosyal içerikli romanını kazandırmıştır.

Yazar bu romanında, Cumhuriyet devrinin ilk yıllarındaki sosyal ve ekonomik kaos ortamında, Ali Rıza Bey ailesi mihenk alınmak suretiyle geleneksel kıymet hükümlerinin cemiyet tarafından terk edilişi; maddeci “paraya dayanan” dünya görüşünü esas alan yeni bir hayat tarzının, ahlak anlayışının benimsenişi konusu üzerinde durur. (Naci, 1990: 196).

Romanın daha başında, romanın başkişisi Ali Rıza Bey'in geçmişine ve hâline dair verilen bilgilerden biz, onun geleneksel değerleri temsil eden bir kişi olduğunu anlarız. “Namuslu” ve dürüst Ali Rıza Bey, Trabzon Sancaklarından birinde mutasarrıfken, doğrudan taraf olmadığı bir namus meselesinde güçlüyü değil, haklıyı tuttuğu için eşrafla karşı karşıya gelir. Sonunda, prensipleriyle mesleği arasında bir tercih yapma durumuna düşer. Onun tercihi prensiplerinden yana olur. Bu olayla yazar, romandaki asıl çatışmayı bizim dikkatlerimizle sunar: Ali Rıza Bey'in inandığı değerler manzumesiyle, içinde yaşadığı toplumda geçerli olanlar, uyuşma imkânı görülmeyen, çatışan iki ayrı sistemdir.

Ali Rıza Bey, İstanbul'a yerleştikten ve eski öğrencilerinden Muzaffer Bey'in genel

¹ İncelememizdeki alıntılar, romanın İnkılap ve Aka Kitabevi tarafından yapılan 1968 tarihli 5. baskısından alınmıştır.

müdürü bulunduğu şirkette görev aldıktan sonra, bu çatışmanın daha açık biçimde sergilendiğini görürüz. Bu şirket muhitinde bulunan insanlar, üç grupta toplanabilecek nitelikler taşırlar: Birinciler, önceleri herhangi bir şirkette düşük maaşlı, sıradan birer memur iken, sonradan, çalıştığı işyerinden ayrılmış, vurgun ve anafora dayalı yeni bir iş kurarak birdenbire refaha kavuşmuş “kibar kısmı”dır. Bunlar, paydos saatinde öğle yemeği için Altın Yaprak Anonim Şirketinin hemen karşısındaki muhallebiciye gider, “yumurta salatası, baş söğüşü, fasulye pilâkisi” yerler. (Güntekin, 1968: 6-7)

İkinci grup, riske atılmaktan korktuğu için, ya da yaşlılık sebebiyle “kendisinden iş geçtiğini düşünerek” şirkette çalışmaya devam eden; yerden biter gibi birden zenginleşiveren, eski mesai arkadaşlarının anlattıkları köşe dönme hikâyelerini hayranlık ve kıskançlıkla dinleyen ve “başkaları kürekle altın kürekerken, kendilerinin bu rutübetli odada birkaç lira için yarı aç çürümelerine” üzülen “fakir kısmı”dır. Bunların öğle yemeği; “peynir, zeytin, lop yumurta”dan ibarettir.

Üçüncü grup ise, romanda, artık nesli tükenmiş bir insan türü gibi gösterilen; hakkında onu tanıyanların, “İyi adam... Peygamber gibi adam... Eliniöp... Dua ettir... İlimden bahsettir... Şiir okut... Ne yaparsan yap... Fakat iş isteme.” şeklinde kanaatlere sahip oldukları, ahlak ve fazilet abidesi Ali Rıza Bey ile; “Yüzünün bir yanı muharebede yanmış kırkılık bir memur...”dur. Romandaki tasvir ediliş biçimiyle o, “yumruğunu çenesinin altına dayamış, yemeğini yarım bırakmış, gözlerini kapayarak” biraz önce anlatılan vurgun ve köşe dönme hikâyelerinin tesiriyle düşüncelere dalmış bir kişidir. Bu tasvir bölümünde, derin düşüncelere dalmasından söz edilmesi, muharip gazinin “Onca çarpışmanın, didişmenin böylesine sefil bir neticeye varmasını taaccüple ve teessüfle karşıladığını” düşündürmektedir. Böyle bir düşünüş de şüphesiz, onun üçüncü grupta ele alınmasını gerektirir.

Ali Rıza Bey’in, birinci grup içinde yer alan, şirkette eskiden muhasebecilik yapmış bir gençle yaptığı tartışma, özellikle üzerinde durulmaya değer. Bu şahıs; otuz yaşlarında, “sansar yüzlü, keskin beyaz dişli, kara yağız bir genç”tir. (Güntekin, 1968: 6) Romanda, paradan başka değer tanımayan bir hayat ve ahlak anlayışını temsil eden, modern çağa ait bu genç adam, bir gümrük komisyoncusunun yanında çalışmaktadır. İşi gümrükten mal çıkarmak, vurgunculuk ve kaçakçılıktır. Arkadaşlarıyla konuşması esnasında, “Babam, fazla namuslu adam imiş. ‘Bir babanın çocuklarına bırakacağı en kıymetli miras temiz bir isimdir.’ der, gidermiş. Temiz bir isim, bir miktar dünyalıkla beraber olursa âlâ; fakat züğürt evlâtlarda ancak bir, nihayet iki göbek dayanabilir.” tarzından hikmetler (!) söylemesine, Ali Rıza Bey tahammül edemez. Ona bu kabil şeyleri arkadaşlarına anlatmasının, “... kendi köşesinde çalışan, belki de kendi hâlimden, hayatından memnun olan insanlarda olmayacak birtakım arzular ve isyanlar uyandırma” tehlikesi bulunduğunu hatırlatır. (Güntekin, 1968: 8) Kendisinin, “... insanların paradan başka şeylerle de mesut olacaklarına inanarak” bu günlere geldiğini ve “o kanaatle öleceğini” söyler. (Güntekin, 1968: 8).

Elimizdeki eser bir tiyatro metni olsaydı, Ali Rıza Bey, bu sözleriyle kendisindeki trajik kusuru “tragic flaw”² çok açık bir biçimde ortaya koyuyor, diyebilirdik. O, yalnızca toplumdaki çarpık ilişkilere, kurallara ve değer yargılarına itiraz etmekle kalmamakta; önünde uzayıp giden ve ne getireceği ya da götüreceği bilinmeyen geleceğe karşı da bir tür kafa tutmaktadır. Bu her türlü olumsuz şartı bir kenara iterek, kendini cesurca ortaya koyuş, yılmazlık ve korkusuzluk, trajedilerin insanüstü kahramanlarında görülür. Shakespeare’in King Lear’ın da Kral, yüzlerce yıllık geleneğe aykırı olarak, krallığını üç kızı arasında bölüştürür. Kendisini emekliye ayırır. Ancak bir taraftan da krallık yetkilerini muhafaza etmek ister. Kızlarının sevgisinden de kendi yarı ilâhî gücünden de emin olan Kral, taksimatın hemen akabinde, iki büyük kızının saygı dışı davranışlarıyla karşılaşır. Bir müddet sonra taksim kararının, iktidarı paylaşmanın yanlış olduğunu anlar. Ama iş işten geçmiştir. Üstelik taksim sırasında, en küçük kızını da haksızca

²Tragic Flaw: Trajedilerin başkışilerinde bulunan bir özelliktir. Onların “düşüşlerine” sebep olur. (Literary Terms, J. A. Cuddon, USA 1986).

kırmış, yaralamıştır. Kral, her iki hatasının cezasını da müthiş şekilde öder.

Ali Rıza Bey'in yaşayacağı trajediyi de tartıştığı genç adam, büyük bir doğrulukla ortaya koyar, âdetâ bir "kehanette" (Emil, 1984: 417) bulunur:

"Babasınız, çocuklarınız var, paranız yok değil mi? Evlâtlarınız âhir ömrünüzde size bir fecî yaprak dökümü manzarası seyrettirmekten gayri saadet vermezler." (Güntekin, 1968: 8).

Ahlak ve fazilet timsali Mutasarrıf Ali Rıza Bey yıllar boyunca, güvenilir hüviyetiyle aile fertlerinin yanı sıra, uzanabildiği her yerdeki muhtaçları gölgesinde barındırmış, güçlü bir çınar gibi yaşamıştır. Evini minyatür bir cennete çevirerek, çocuklarının mutluluk içinde yaşamalarını istemiş; onların dışarının cazibesinin çağrısına kapılmamalarını sağlamaya çalışmıştır. Kitaplardan edindiği engin kültürle, onları "çocuklarını" istediği kalıba dökebileceğini, ideal insanlar olarak yetiştirebileceğini zannetmiştir. Baharda genç bir çınarın yapraklarını dökmesi, elbette beklenemez. Ancak, mevsimler değişir; sonbahar ve kışın ardından şiddetli fırtınalar gelir. Ayrıca çınarlar da yaşlanabilir, içten içe çürüyebilirler. Bu tür sebepler, çınarların yaprak dökmelerine yol açar. Ayrılan her yaprak, çınardan bir parçadır. Çınar, artık bu ayrılmaya karşı koyabilecek güce sahip değildir.

Nitekim, Ali Rıza Bey de şimdi mutasarrıf değil, 'mutasarrıf eskisi'dir. Amir değil, bir talebesinin şirketinde memurdur. Çocukları büyümüş, birer yetişkin olmuştur. Onları eve kapamak günden güne güçleşmektedir. Evin içindeki hayat standardı gittikçe düşmekte; toplumdaki dejenerasyon da gittikçe artmaktadır. Fakat, yaşlı mutasarrıf eskisi, değişen "şerâit-i hayâtiyye" ve "şerâit-i iktisâdiyye"den hâlâ habersiz görünmektedir. Tıpkı, yaşlandığını, çürümeye başladığını fark edemeyen bir çınar ağacı gibi.

Genç adamın uyarısından bir şey anlamayan Ali Rıza Bey, bir müddet sonra ilk fırtınaya maruz kalır. Kendisi de himayesindeki aile bireyleri de müthiş sarsılırlar. Yapraklar, gövdenin zafiyetini hissetmişler ve bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Bu fırtınanın sebebi, Leman isminde Ali Rıza Bey'in kızlarının arkadaşı, yetim, maddi sıkıntı içinde, annesiyle beraber yaşayan, tahsili kıt ve birazcık daktilo bilen güzelce bir genç kızdır.

Ali Rıza Bey'in yakınında bulundurarak, babalık etmek, o yaşta kimsesiz kızları tehdit eden tehlikelerden korumak düşüncesiyle şirkete aldırıldığı Leman, bir müddet sonra Ali Rıza Bey'i yaptığı iyiliğe pişman eder. (Emil, 1984: 418) Memurlarla yaptığı adice şakalar yetmezmiş gibi, genel müdür Muzaffer Bey'le gayri meşru ilişkiye giren ve ondan hamile kaldığını iddia eden bu kız, Ali Rıza Bey'in mahvının sebeplerinden biri olur. İşe alınmasındaki yardımcı rolü dolayısıyla kızın başına gelenlerden kendisini sorumlu varsayan yaşlı adam, eski öğrencisi, şimdiki müdürü Muzaffer Bey'e giderek, pisliği temizlemesini, Leman'la evlenmesini ister. Fakat Muzaffer Bey'in tepkisi umduğunun aksine serttir. Çünkü o, "... kendine ait işlere başkalarının burnunu sokmasına müsaade edecek, hayatıyla, menfaatiyle oynayacak adamlardan değildir." (Güntekin, 1968: 17) Öte yandan, Leman da Ali Rıza Bey'in başlangıçta zannettiği gibi, temiz bir aileye mensup, pek masum bir yavrucak olmaktan çok uzak bir kişiliğe sahiptir. Ayrıca, zaman, Ali Rıza Bey'in zamanı ve dünya, onun bildiği dünya değildir. (Emil, 1984: 419) Muzaffer Bey, olayı maddi yardımla kapatmayı teklif eder. Fakat Ali Rıza Bey, Muzaffer'in Leman'la evlenmesi gerektiği konusundaki ısrarından vazgeçmez. Muzaffer, bir türlü ikna edemediği eski hocasına son olarak bir soru yöneltir. Bu soru ve Ali Rıza Bey'in bu soruya verdiği cevap, tıpkı daha önce şirketin eski muhasebecisi olan genç adamın "kehaneti" gibi, son derece manidardır:

- Siz, bir babasınız. Benim yaptığımı oğlunuz yapmış olsaydı bunu ona da tavsiye eder miydiniz? Leman gibi bin maceradan arta kalmış bir kızı gelin diye evinize kabul eder miydiniz? (Güntekin, 1968:18)

Ali Rıza Bey'in cevabı son derece açık ve kesindir:

- Hakkınız var. (.....) Razı olmazdım.

- Oğlum böyle bir iş tutaydı, yapacağım şey açıktı: Onu reddederdim, bir daha yüz yüze gelmezdim. (Güntekin, 1968: s. 18).

Ali Rıza Bey'in, önünde uzayıp giden kadere bir başka meydan okuyuşu. Kendinden o kadar emin ki... Hiç tereddüt etmeden cevap verebiliyor. Ayrıca, oğlu Şevket'i bizzat yetiştirdiği için, onun Muzaffer'in yaptığı gibi bir hataya düşmeyeceğine de sonsuz güveni var. Klasik trajediler için mükemmel bir trajik durum. Trajik kahraman, atmaması gereken adımı attı. Söylenmemesi gerekeni söyledi. Şimdi tanrıların (!) gazap oklarının hedefi olacaktır. Bela sınavlarına tabi tutulacak ve gücü ölçülecektir.

Gerçekten de Ali Rıza Bey'in başına gelenler, tıpkı, bir trajedi kahramanının yaşayabileceği trajik olaylar zincirini teşkil edecek niteliktedir. Nitekim, Muzaffer Bey'le konuşmasının hemen akabinde verdiği istifa kararı ile, her şeyi darmadağın edecek, ortalığı birbirine katacak “çınarı kökünden sarsarak, dökülen yaprakları oradan oraya savuracak” korkunç bir fırtına sürecinin başlamasına sebep olur. Önce, Şevket hariç, aile bireyleriyle arası açılır. Ardından, evin geçimi için birinin çalışmasına duyulan ihtiyaç, devreye Şevket'i sokar. Genç adam, okulunu bırakır ve çalışmaya başlar. Bu arada artık yetişkin birer kız olan Fikret, Leyla ve Necla'nın evlenme çağları gelmiştir. Onlar, eski usulle koca bulabileceklerine inanmadıkları için, partilere, toplantılara gitmek ve evlerinde davetler vermek isterler. Ali Rıza Bey'in ve Fikret'in bütün karşı çıkmalarına rağmen “melek kızlar” Leyla ve Necla, anneleri Hayriye Hanım'ın da desteğiyle “dışa açılımı” sağlarlar. Kızlar, dışarıdaki hayatla yüz yüze gelmeye hazırlanmadıkları, kapalı bir ev hayatı içinde yetiştirildikleri için, bu dışa açılış, onlarla birlikte aileden de çok şeyi götürür.

Artık, çocukları ve eşi Hayriye Hanım üzerinde Ali Rıza Bey'in tesiri kalmamış gibidir. Derken, bir başka darbe gelir. Şevket, “asrî hayat delisi” Ferhunde isimli bir kadınla evlenir. Bu, daha önce başka aşk maceraları da yaşamış, Şevket'in, çalıştığı dairede tanıştığı bir kadındır. Şevket ve Ferhunde'nin evliliği, Ali Rıza Bey'in şiddetli itirazına rağmen gerçekleşir ve yine ona rağmen, Ferhunde, Ali Rıza Bey'in evine gelin olarak sokulur. Bu, Ali Rıza Bey için ilk büyük mağlubiyettir. Altın Yaprak Şirketinde Muzaffer Bey'le, Leman konusunda tartışırken, eski öğrencisinin, şahsına yönelttiği soruya o, kendinden emin, iradesi güçlü bir adam gibi cevap vermişti: “Eğer oğlu, adı maceraya bulaşmış bir kadınla evlenmeye kalksa, o kadını gelin diye evine kabul etmeyeceği gibi, o oğlu da evlâtlıktan reddederdi.” Fakat gelişmeler, hiç de öyle olmaz. Ferhunde gibi düşük ahlaklı bir kadın, gelin olarak Ali Rıza Bey'in evine girer. Yaşlı adam, çok sevdiği oğlu Şevket'i de evlâtlıktan reddetme gücünü kendisinde bulamaz.

Ferhunde'nin de gelmesiyle aile, iki cepheye bölünür. Bir tarafta, Leyla ve Necla ile, çaresiz onların yanında yer alan anne Hayriye Hanım ve gelin Ferhunde; öte tarafta, Ali Rıza Bey ve Fikret vardır. En gerekli harcamalardan kısıntı yapılarak, evin bütçesi onların lüksüne harcandığı hâlde Leyla, Necla ve Ferhunde üçlüsünü memnun etmek mümkün değildir. Meşru gelir, aşırı israfı karşılamakta yetersiz kalınca, onlar, Şevket'e acımasızca yüklenirler ve onu da mahvederler. Zavallı Şevket, aile halkını memnun edebilmek için maaşının yetmediğini görünce, çalıştığı daireden zimmetine para geçirir. Gündüz işte, gece partilerde dinlenme fırsatı bulamaz. Yavaş yavaş çökmeye başlar. Evde olup bitenlere dayanamayan büyük kız Fikret, yaşlı ve çocuklu Tahsin Efendi ile evlenmeye razı olur ve Adapazarı'na gider.

Fikret'in ayrılışı, Ali Rıza Bey ailesindeki ilk yaprak dökümüdür. Onu Şevket'in zimmetine para geçirdiği için hapse düşmesi felâketi izler. Leyla ve Necla için hiçbir şeyin önemi yoktur. Onlara, gittikçe iğrençleşen partilerde, avlanacak koca lâzımdır. Yaptıkları, tam manasıyla “sefalet içinde asrîlik çılgınlığı”dır:

“Haftada iki gece dostlara danslı çay partisi veriliyor, en aşağı iki üç gece de başkalarının davetine gidiliyordu...” (Güntekin, 1968: 54). Evde verilen davetlerde “Gramofon, bütün gece çalar, çılgın kakhahalar, çılgık çılgığa boğuşmalar içinde durmadan dans edilir, temelinden sarsılıyor gibi olan evin harap tavanlarından tozlar yağardı.” (Güntekin, 1968: 54)

Bu davetlere gelen koca adaylarının çoğu, “modern hayatın” ortaya çıkardığı, hastalıklı kişiliklere sahip tiplerdir: Bunların kimisi, “... ağız birliği etmiş gibi evlenmekten korku veyahut alayla bahseder; birçoğu da bunu bir ticaret işi addettiklerini, yani paralı kız aradıklarını açıkça” söylerler. (Güntekin, 1968: 30)

Ali Rıza Bey, Hayriye Hanım'ın tesiriyle artık bu davetlere ses çıkarmaz. Hatta partilere katılarak, davetliler arasından kızlarına koca adayı aramaya başlar. Bunlar, “yirmişer, yirmi ikişer yaşında terbiyesiz, cahil, küstah mahalle çocukları... Kimi kumardan, kimi kadından, kimi büyük borsa ve ticaret manevralarından, kimi yediği veya beklediği miraslardan hayret verici bir yüzüzlükle bahseden çeşit çeşit serseriler... Yıprak, kokainci, şişkin ayyaş çehreleri... Sırf gafil kız çocuklarını kandırmak için aileler içine sokulmuş ihtiyar tilkiler..”dir. (Güntekin, 1968: 58).

Yazar, Ali Rıza Bey vasıtasıyla bu davetlere katılanları bütün ayrıntılarıyla uzun uzun tasvir eder. Bunların arasında hiçbir müspet şahsiyetin bulunmaması ilginçtir. Fethi Naci'nin dediği gibi: “Reşat Nuri hiçbir umuda, iyimserliğe yer vermiyor romanında. Yeni yaşama biçimi, insanları yozlaştırarak kendine uyduruyor, uymak istemeyenleri ezip geçiyor.” (Naci, 1990: 198).

Eve gelen davetliler arasında “helâl süt emmiş” iki damat bulmak, Ali Rıza Bey için hiç de kolay değildir. Bunlara “parmağının ucuyla biraz dokundun mu, üslerindeki yıldız parça parça dökülüyor, altında dolu pislik ve ahlaksızlığın cılk yaraları bütün iğrençliği ile görülüyordu.” (Güntekin, 1968: 62)

Şevket'in hapse düşmesinden sonra, Ferhunde kötü yaradılışına uygun bir davranış sergiler: Zengin bir adama kaçar. Bu durum, Ali Rıza Bey için, yıkılan gururuna indirilmiş yeni bir darbe; hapisteki Şevket için ise, sevindirici bir gelişmedir. O, başına gelen felaketlerin kaynağı olarak gördüğü Ferhunde'nin kaçışına hiç üzülmez.

Ali Rıza Bey dahil bütün ev halkının şeref ve haysiyetlerini ayaklar altına alarak Leyla ve Necla'yı evlendirme gayretleri bir türlü netice vermez. Ali Rıza Bey, artık yaşlı bir bunaktır. Eve gelen davetlilerin alay mevzuudur. Kızlarını evlendirme artık onda da sabit bir fikir olmuştur. Öyle ki, eşe dosta bu konuda yardımcı olmaları için yalvarır. Nihayet, Abdulvahhab isminde Mısırlı birisi, Leyla'ya talip olur. Nişanlanırlar; fakat Necla, kız kardeşinin nişanlısı olacak Abdulvahhab Bey'i baştan çıkarır. İki kız kardeş birbirlerine girerler. Ali Rıza Bey istemese de bu çirkin evliliğin gerçekleşmesine engel olamaz. Necla, kocasıyla Mısır'a gider. Bir hafta sonra, yanlış bir evlilik yaptığını itiraf ile pişmanlık ifade eden mektubu gelir. Fakat Ali Rıza Bey ailesinden bir yaprak daha düşmüştür.

Leyla, zengin bir avukatın metresi olur. Avukatın tuttuğu bir apartman dairesinde yaşamağa başlar. Ali Rıza Bey'in bu alçalışlar karşısında yapacak bir şeyi kalmamıştır. İstanbul'u terk etmeye karar verir. Adapazarı'ndaki kızı Fikret'in yanına gider. Ancak, onun da mutlu bir evliliği yoktur. Üstelik, kocası ve akrabaları, Ali Rıza Bey ailesinin başına gelen nahoş olaylardan dolayı, yaşlı adamı çok soğuk karşılarlar. Ali Rıza Bey'e geri dönmekten başka çare kalmaz.

“Gözlerinin önünde oynanan bu aile dramında, bütün ahlak prensipleri, bir bir iflâs etmiş, hayatta korktuğu her şey başına gelmiş, vücutça çökmüş, yarı bunamış olan Ali Rıza Bey, sonunda karısı ve küçük kızı Ayşe ile birlikte kızını metres olarak kullanan zengin avukatın Leyla'ya tuttuğu apartmana taşınır. Burada gerçi artık ne sefalet ne bitip tükenmez aile kavgaları ne peşlerinden koşulan damat adayları vardır. Refah, lüks, eğlence içinde neşeli, sıhhatli Ali Rıza Bey, uğruna her şeyini mahvettiği ahlak kâidelerini unutmuş, evdeki meclislerde davetlilere içki dağıtmak”³ ve “bazı kadınlarla gülünç dans numaraları yapmaya kalkarak meclisi neşelendirmekten zevk alır” olmuştur. (Güntekin, 1968: 108-109)

Artık çatışma bitmiştir. Romanın trajik kahramanı Ali Rıza Bey, “yeni düzene” teslim olmuştur. Bir zamanların dimdik, yekpare ahlak ve fazilet heykeli, fecî bir yaprak dökümü manzarasının ortasında işte böyle ağır ağır, parça parça dağılmıştır. (Emil, 1984: 411)

Sonuç

Reşat Nuri, Türk toplumunda görülen ve başlangıcı birkaç yüzyıl geriye giden Batılılaşmanın yanlış biçimde algılanması ve yaşanması olgusunun Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarındaki görünüşünü Yaprak Dökümü adlı romanında Ali Rıza Bey ailesi ve bu ailenin sosyal çevresinde göstermeyi denemiştir. Merkezinde Ali Rıza Bey ailesi bulunan bu sosyal içerikli romanda, yazar, söz konusu dönemin sosyal ve ekonomik kaos ortamında, toplumun, geleneksel değerleri terk ederek maddeci -paraya dayalı- bir dünya görüşünü esas alan yeni bir hayat tarzını, ahlak anlayışını benimsemesi konusu üzerinde durur. Romanda, kahramanın ve çevresindeki ailesinin yaşadığı deneyimin, Cumhuriyet döneminde orta sınıf ailelerin karşı karşıya kaldığı geleneksel ve modern hayat tarzlarının çatışmasını ve çoğunlukla ‘yeni’nin galip gelişini temsil ettiğine şahit oluruz.

Kaynakça

- BURDURLU, İ. Z. (1977). *Reşat Nuri Güntekin*. İstanbul.
- CUDDON, J. A. (1986). *Literary Terms*. USA.
- EMİL, B. (1989). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I*. İstanbul.
- ENGİNÜN, İ. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: 217-229.
- KUDRET, C. (1987). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*. İstanbul.
- NACİ, F. (1981). *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*. İstanbul: 185-202.
- ÖNERTOY, O. (1991). *Reşat Nuri Güntekin*. İstanbul.
- TANPINAR, A. H. (1969). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. (Haz. Zeynep Kerman) İstanbul: s. 439-443.
- UYGUNER, M. (1967). *Reşat Nuri Güntekin*. İstanbul.
- YAVUZ, K. (1976). *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro ile İlgili Makaleleri*. İstanbul.
- YÜCEBAŞ, H. (1957). *Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri*. İstanbul.